

Ганна Кісліцына

Нацыянальная акадэмія навук Беларусі

АРТ-КРЫТЫКА: АД БОЖАГА ДАРУ ДА ЯЧНІ

Здаецца, сёння ўжо немагчыма не заўважаць той уплыў, які аказала на нашу нацыянальную пісьмовую культуру эстэтыка постмадэрну, для якога характэрна свядомае ігнараванне ўсякіх правіл і абмежаванняў, што выявілася ў падкрэслена іранічных адносінах да любой культурнай традыцыі.

Гэты напрамак паўплываў на крытыку. Калі на пачатку 1990-х іранічная інтанацыя гучала толькі ў адносінах да літаратуры савецкага часу, то сёння літаратурная крытыка выяўляе ўжо стабільны скепіс да ўсяго сучаснага літаратурнага працэсу, у тым ліку і да сваіх здольнасцяў яго адэкватна акрэсліць, што выявілася, напрыклад, у дыскусіях пра стан нацыянальнага крытычнага слова, якія адбываліся на старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» ў 2009–2010 годзе.

Складнікам гэтай працяглай спрэчкі стала праведзенае апытанне, якое мела даволі песімістычную назву – «Сучасная літаратурная крытыка: крызіснае становішча?» Матэрыялы дыскусіі выявілі, што ні пісьменнікі, ні крытыкі не задаволены сённяшнім станам сучаснага крытычнага мыслення, больш за тое, некаторыя лічаць, што сама крытыка ў пэўным плане перараджаецца.

Такую думку выказала, да прыкладу, Людміла Саянкова, загадчык кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі Інстытута журналістыкі БДУ, у артыкуле «Ад літаратурна-мастацкай крытыкі да арт-журналістыкі» («ЛіМ», 9 лютага 2007 г.). Яна лічыць: «...паняцце “крытык” паціху чэзне. Старэйшае пакаленне крытыкаў па розных відах мастацтва даўно перайшло ў “знаўства”: многія сталі літаратуразнаўцамі, тэатразнаўцамі, кіназнаўцамі і г. д. На змену крытыку ці аглядальніку па культуры прыходзіць арт-журналіст. Арт-журналістыка адмяніла аналіз твора як такога. Даследаванне, заснаванае на абагульненнях, асэнсаванні тэндэнцый, падмянілі наборам суб’ектыўна-эмацыйных характарыстык» [2, с. 5].

Л. Саянкова толькі канстатуе факт «дээстэтызацыі» крытыкі, не спрабуючы даць адказ, чаму так сталася. Адным з адказаў

можа быць наступны: у апошнія гады ў самой эстэтычнай тэорыі выявіліся меркаванні, якія абсалютызуюць літаратурную прыроду крытыкі і адмаўляюць навукова-лагічны яе пачатак. Гэтыя «павевы» дайшлі і да нашай айчыннай крытыкі, якая зноў кідаецца ў скрайнасці, з лёгкасцю мяняючы «аб'ектыўнасць» на «суб'ектыўнасць» як прыкмету і пацверджанне сваёй мастацкасці.

Другім адказам з'яўляецца меркаванне, згодна з якім вынікі мастацкага засваення свету цяпер, як правіла, адрозу скіраваныя на ўспрыняцце масавай аўдыторыі. Гэтай аўдыторыі зусім нецікавыя і незразумелыя навуковыя «выкладкі», да таго ж такія, што ніяк не могуць быць правераны эксперыментальна. Прынамсі, менавіта на абывацельскі густ арыентуюць СМІ сваіх супрацоўнікаў, чые ганарары і прэміі, нагадаю, сёння залежаць ад колькасці «лайкаў», а не ад якасці матэрыялу. Сёння, свядома ці несвядома, ствараецца ілюзія, быццам толькі асабісты густ аўтара з'яўляецца інструментам пазнання, толькі ён дазваляе апрабіраваць і ацаніць твор. З другога боку, сумневы ў здатнасці выявіць сутнасць з'яў мастацтва праз эстэтычныя прынцыпы і катэгорыі вызначаюць і навукоўцы, якія працуюць у гэтай сферы дзейнасці.

Суб'ектыўнасць у крытыцы як спецыфічная форма выяўлення не толькі закладзеных у тэксте інтэнцый, а выказванне прыватнага погляду на ўсё праблемнае поле, звязанае з разгледаным тэкстам – кантэкст, стылёва-жанравыя асаблівасці, асацыяцыі, пачуцці, – выявілася напoўніцу толькі ў 90-х гадах ХХ ст. Яе з'яўленню і ўсталяванню садзейнічала шмат фактараў, і ў першую чаргу той, што крытыка перастала быць служкай ідэалогіі, а вярнулася да сваёй сутнасці, якая выяўляецца ў рэцэнцыі, праламленні аўтарскіх ідэй. Аднак тое крытычнае слова, якое ў 1990-х здавалася суб'ектыўным, агрэсіўным, рэзкім (напрыклад, знакаміты артыкул С. Дубаўца «Ружовы туман», дзе была жорстка высмеяна беларуская літаратура савецкага часу, «Трэці кіт сацрэалізму» П. Васючэнкі, «А мы ўсё “рыем дол для капіталу”» Т. Чабан, «Пошукі страчанага вобраза» В. Акудовіча), сёння выглядае ледзь не ўзорам аналітызму ў параўнанні з глянцавай крытыкай двухтысячных.

Мажліва, менавіта суб'ектыўнасць, якая ў 1990-х уяўлялася светлым падарункам незалежнасці, стала прычынай таго, што сёння крытыка, паводле трапнага вызначэння Леаніда Галубовіча, «здзяцінела і, як немаўлё, жэстам альбо крыкам спрабуе паказаць на сваё ўспрыманне салодкага ці горкага» [1, с. 37].

Літаратура

1. Галубовіч, Л. М. Сус і кулуары: літаратурна-крытычныя эсэ / Л. М. Галубовіч. – Мінск: Літ. і маст., 2010. – 176 с.
2. Саянкова, Л. Ад літаратурна-мастацкай крытыкі да арт-журналістыкі / Л. Саянкова // ЛіМ. – 2007 – 9 лют.

Наталля Кузьміч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ЛІТАРАТУРНА-КРЫТЫЧНАЕ ЭСЭ МІХАСЯ СТРАЛЬЦОВА

Пісьменнік Міхась Стральцоў вядомы як празаік, паэт, крытык, перакладчык. Але ўсё ж больш вядомы як празаік, у творах якога найперш і найбольш выразна і моцна выяўляецца індывідуальна-аўтарскае ўспрыманне жыццёвага матэрыялу; дамінанта філасофска-эстэтычнага сярэдавіка яго творчасці – імкненне шматгранна раскрыць чалавека і яго духоўны свет, і рэалізуецца гэта, як правіла, праз вобраз аўтара-апавядальніка, які спазнае самога сябе (можна гаварыць аб тым, што такім чынам рэалізуецца прынцып адзінства рацыянальнага і пацуждэвага; яно паглыбляе эстэтычныя адносіны аўтара да рэчаіснасці, якую ён даследуе). Таму невыпадкова, што значнае месца ў літаратурна-крытычнай спадчыне пісьменніка займае жанр эсэ (зборнікі эсэ і літаратурна-крытычных артыкулаў «Жыццё ў слове» (1965), «У полі зроку» (1976), «Пячатка майстра» (1986)).

Зварот пісьменніка да жанру эсэ ўяўляецца дастаткова арганічным. Эсэ можна параўнаць з эмацыянальна выразным эцюдам, які скіраваны на суперажыванне чытача, імкнучыся выклікаць яго да разваг разам з аўтарам. Для прадмета адлю-